

Rozhovor s Petrem Birklenem – generálním ředitelem Povodí Odry

Martin Dušek

Pane řediteli, nastoupil jste do funkce ve velmi složitém období, kdy po povodních v září 2024 je Vámi spravovaná síť vodních toků postižená z celé republiky zdaleka nejvíce. Co považujete v tuto chvíli za nejkritičtější bod odstraňování povodňových škod?

Naším hlavním úkolem je nyní obnova území po katastrofální zářijové povodni 2024 a pokračování v budování ochrany obyvatel před povodněmi, tedy zajistit dle možností bezpečnost v území a tím umožnit jeho budoucí rozvoj. Znamená to, že v místech, kde po povodni došlo k obrovským škodám na majetku i zdraví lidí, musíme co nejdříve doručit konkrétní a funkční řešení obnovy poškozené nebo zcela zničené protipovodňové ochrany. Zároveň přitom nesmíme podléhat jednostrannému vnímání vodních toků a snažit se zachovat nebo zlepšit jejich dalších funkce jako komplexních dynamických ekosystémů. Chci tím říci, že budeme pečlivě vážit způsob, jak vyřešit na jedné straně ochranu obyvatel před velkou vodou, a na druhé straně ochranu přírody a vodních ekosystémů. Pokud bych měl tedy ukázat na nejkritičtější bod, tak jím bude rychlé nalezení široké shody nad udržitelným řešením protipovodňové ochrany a následně rychlé prosazení realizace konkrétních projektů v nelehkém legislativním systému. To bude vyžadovat nejen z naší strany hodně věcnou a odborně zvládnutou diskusi, ale také intenzivnější komunikaci v území napříč všemi aktéry. Za povodně došlo až k neskutečné mobilizaci lidí, sil a prostředků, což vedlo často k neotřelým řešením, které pomáhaly krizi včas a lépe zvládnout. Přesně tutéž souhru potřebujeme i nyní, protože už dnes hrajeme o připravenost na příští povodeň.

V čem se povodně v loňském roce lišily od těch v roce 1997?

Každá povodeň je jiná a odlišnosti najdeme i v tomto srovnání. V čem ale byly obě situace podobné, je povětrnostní situace. Tak jako v roce 1997 i loňského září došlo ke vzniku tlakové níže v severním středomoří pojmenované Boris. Tento

Petr Birklen

tlakový útvar se následně přesouval po severovýchodní dráze a následně zpětným pohybem zasáhl Českou republiku. Chování tohoto typu tlakových níží je charakteristické silným vertikálním střihem větru a silnými, až extrémními srážkami, což se naplno projevilo právě zejména v povodí Odry. Oproti roku 1997 ale spadlo více srážek v Jeseníkách než v Moravskoslezských Beskydech. Nejvíce pršelo v celém povodí Odry 14. září, kdy byl na stanici Loučná nad Desnou – Švýcárna, kterou provozuje VÚLHM, dokonce zaznamenán vůbec nejvyšší denní úhrn srážek 385,6 mm, který překonal dosavadní hodnotu 345,1 mm naměřenou na stanici v Bedřichově – Nové Louce v Jizerských Horách v roce 1897. V té době již bylo povodí nasyceno vydatnými srážkami předešlých dní a hydrologická odezva na tocích byla následně zejména v jesenické části povodí extrémní. Na toku Bělá průtoky přesáhly dosud známé hydrologické extrémy, pravděpodobně až teoretickou úroveň 500leté povodně, čímž byl překonán stav za povodně v roce 1997. Podobně bylo zasaženo rovněž povodí horní Opavy. Na tocích v Beskydech byly průtoky významně ovlivněny transformací v údolních

nádržích, které byly díky včasnému varování a následnému upouštění na tuto situaci připraveny. Průtoky na Ostravici i Lučině v Ostravě nicméně i tak významně překročily 100letý průtok. Bez vodních nádrží naší vodohospodářské soustavy Povodí Odry by tato katastrofa měla daleko větší rozsah a s největší pravděpodobností by se dala srovnat s ničivou povodní v roce 1880, tedy překonala by pravděpodobně i povodeň z roku 1997. Obě povodně způsobily obrovské materiální škody a bohužel i ztráty na životech. Nicméně od roku 1997 došlo k výraznému posunu předpovědní služby díky zahuštění sítě měrných stanic a profilů, což umožnilo včasná varování a přípravu území na povodeň. Dále byla významně posílena protipovodňová ochrana, která rovněž poskytla na větší ploše prostor k reakci na povodeň. Je nutné zdůraznit nezpochybnitelnou roli vodohospodářské soustavy, která byla od povodně 1997 postupně modernizována a svými možnostmi pomohla koordinovaně reagovat na příval povodňových průtoků. Správná manipulace na nádržích a výborná připravenost podstatně pozitivně ovlivnily průběh povodně oproti roku 1997, kdy byly možnosti omezené.

Odbornou veřejností silně rezonuje otázka, jak na některých úsecích vodních toků přistoupit k nápravě po povodních. Mám na mysli, zda není na místě zvážit jinou variantu řešení, než bylo stávající, které se ukázalo nefunkční při loňských povodních, a v některých případech dokonce již opakovaně po předchozích extrémních průtocích v roce 1997?

Je otázka, co v tomto případě znamená nefunkční. Víím, kam nejspíše míříte, ale ještě bych se s dovolením pozastavil u zcela zásadního faktu, že loňská povodeň překonala na řadě míst dosud známé extrémy. Žádná protipovodňová ochrana není a nebude absolutní, s tím je potřeba se smířit. To ale v žádném případě nelze vykládat tak, že jsou nebo byla stávající protipovodňová nefunkční. V našich podmínkách jsou protipovodňové stavby navrhovány nejčastěji na zvládnutí průtoků 20 až 100 letých povodní, to je v současnosti nějaký společenský konsenzus. Když dojde k překonání těchto návrhových parametrů (hovoříme

zde o povodni přesahující úroveň až Q_{500}), svou funkci už logicky plní jen omezeně nebo vůbec. Funkci našich staveb během loňské povodně jsme ihned po jejím opadnutí vyhodnotili a došli k závěru, že všechny stavby fungovaly v navržených parametrech tak, jak měly. Z toho lze tedy učinit dost důležitý závěr, že současná protipovodňová opatření společně s velmi přesným předpovědním a efektivním varovným systémem fungují, a i když jsou nakonec povodní překonány, poskytují do té doby potřebný čas na reakci obyvatel a jejich případnou evakuaci. To není za tak extrémní povodně rozhodně málo! Je samozřejmě otázkou, zda a jak se do budoucna změní hodnota n-leťých průtoků a jak toto téma vstoupí do diskuse o parametrech stávající protipovodňové ochrany.

Vaše otázka nicméně směřuje spíše ke komplexnějšímu přístupu k protipovodňové ochraně. Protipovodňovou ochranu nemůžeme zredukovat pouze na technická opatření v tocích, což by nebylo systémově správné řešení. Koncepce protipovodňové ochrany je záležitostí celé plochy, která přispívá k odtoku, a zde je potřeba hledat možnosti pro zadržení odtékající vody, resp. zpomalení jejího odtoku. Tady může Povodí Odry sehrát koordinační úlohu třeba prostřednictvím Plánu dílčího povodí nebo odbornou podporou v podobě studií odtokových poměrů v problematických lokalitách. Realizačně jsme připraveni nejen na revitalizaci vodních toků, které mohou přispět k retenci vody, ale také na řešení protipovodňové ochrany přírodě blízkým způsobem. Na tom konec konců nyní pracujeme i při řešení obnovy povodní poškozené protipovodňové ochrany např. ve spolupráci s AOPK. Vnímáme také posun poptávky obcí, které dnes stále více akcentují nejen estetizaci koryt vodních toků v zastavěném území a jejich zpřístupnění, dokonce ale také samy aktivně budují nebo vyžadují opatření v ploše povodí. Třeba s městem Krnov aktuálně připravujeme zapracování jejich projektu Řeka ve městě do naší dokumentace protipovodňových opatření. I když stávající technická protipovodňová opatření zůstanou důležitou součástí celkového systému ochrany, očekávám, že v praxi budeme používat pestřejší škálu řešení, protože to odpovídá nejen současným poznatkům, ale i měnícím se názorům ve společnosti.

Kromě oprav a rekonstrukcí stávajících protipovodňových staveb jsou plánovány také záměry nové. Nejznámějším z nich je výstavba přehrady Nové Heřminovy, které stále budí velké kontroverze. Jaká další nová opatření plánujete?

Nově jsme navrhli doplnění malé vodní nádrže Stěbořice jako součást opatření souvisejících

s přehradou Nové Heřminovy a nyní ji připravujeme. Jedná se o profil, který doplní retenci vody v povodí řeky Opavy tak, jako již zrealizované suché nádrže v Lichnově nebo suchá nádrž Jelení nad Karlovicemi. Efekt nádrže je především pro zmírnění lokálních povodní na Opavsku a při regionální povodni přispěje k transformaci povodňové vlny zejména v Opavě. Očekávám také, že po prověření studií proveditelnosti, kterou nyní zadává město Krnov, mohou vzniknout nové záměry na řece Opavici, jejichž charakter zatím neumím odhadnout. Rád bych, abychom se věnovali také revitalizačním stavbám. Ve spolupráci se statutárním městem Ostrava projekčně připravujeme například revitalizaci řeky Lučiny ve městě, která ji více přiblíží lidem. Rád bych, abychom intenzivně pokračovali v rušení vodních děl zejména na drobných vodních tocích, která již neplní funkci. Za posledních 10 let se Povodí Odry podařilo tímto způsobem zrušit vodní díla na 163 kilometrech toků.

Opakovaně se ukázalo, že ekology prosazovaná přírodě bližší řešení mohou mít mnohem lepší protipovodňový potenciál, i když samozřejmě často znamenají zásadní změny pro dosavadní využívání údolních niv. Budete tato řešení prosazovat?

Taková řešení již existují. Například tok Opavy mezi přehradou Nové Heřminovy a Krnovem bude řešen kompletně přírodě blízkou protipovodňovou úpravou. V mnoha úsecích i v zastavěném území se bude jednat o mělké (do Q_1) větvičky se koryty s odsazenými hrázi. Zabýváme se i územím nad přehradou mezi Vrbnem a Novými Heřminovými, kde se nám rovněž i díky spolupráci s AOPK ČR nabízí několik úseků na řece Opavě, kde by rozšíření koryta mohlo být alternativou ke stávající úpravě, která byla za povodně zničena. Ty budeme teprve projekčně připravovat. V souvislých delších úsecích je to stále vcelku nová koncepce řešení protipovodňové ochrany, která má svá úskalí nejen v podobě majetkoprávního vypořádání, změn územních plánů, nákladů na terénní práce a vyvolané investice, ale i provozních činností spojených s údržbou a správou těchto území. To bude vyžadovat nejen úzkou kooperaci s obcemi, ale i odpovídajícím způsobem nastavené zdroje financování.

A na závěr ještě jedna otázka – jak se Vám, pane řediteli, daří zajišťovat pozemky pro přírodě blízká opatření, která je nutné budovat i mimo stávající koryta vodních toků?

Je to v tomto oboru jedna z nejtěžších disciplín. Třeba v plánu dílčího povodí máme 30 % neúspěšných revitalizačních projektů, které často

nedopadly právě kvůli majetkoprávnímu vypořádání. Není to tedy úplně procházka růžovým sadem, ale minimálně u důležitých staveb se to musí změnit. Pokud třeba nyní po povodni máme přistoupit k obnově protipovodňové ochrany moderními přístupy s využitím prostorově náročnějších přírodě blízkých řešení, bez pozemků to rozhodně nepůjde. Už nyní proto začala jednání o tom, jak bychom v potřebných katastrofách mohli získat státní pozemky od Úřadu pro zastupování státu ve věcech majetkových, Státního pozemkového úřadu nebo Lesů ČR, které bychom následně jako podnik povodí měli k dispozici pro směny. Převod takových pozemků (zejména z SPÚ a ÚZSVM) na podnik povodí by ale vyžadoval zvláštní režim, pravděpodobně zvláštní usnesení vlády, neboť podniky povodí nespádají pod zákon o majetku státu a bezúplatný převod v jiném režimu není možný. Pokud je k tomu vůle, což doufám bude, realizovatelné to je poměrně snadno. Menší roli asi mohou sehrát také pozemkové úpravy, což by nevyžadovalo žádný mimořádný postup. Ty jsou podle mého názoru použitelné s ohledem na složitost procesu jen tam, kde byly zahájeny nebo již jsou v nějaké pokročilé fázi přípravy, aby byly pro opatření pozemky v rámci úpravy vztahů v obvodu pozemkové úpravy včas zajištěny. Pak to jsou samozřejmě výkupy pozemků, ale zde narážíme na výši výkupních cen, které, jak ukazují naše četné zkušenosti, nemusí být ani zdaleka pro vlastníky atraktivní. Zde by určitě pomohlo dostat se do režimu zákona č. 416/2009, který by následně umožnil výkupy s bonusem, tak jako u jiných veřejně prospěšných staveb. Jestli lze s touto cestou nějak reálně počítat, nyní ale nevím. Za zmínku nicméně ale také stojí asi ta nejjednodušší možnost, a sice dohoda s vlastníkem, že strpí omezení v souvislosti se stavbou, pokud budou funkce jeho pozemků zachovány (mluvíme o zemědělských nebo lesních pozemcích). Není přeci nutné, aby stát, potažmo státní podnik, získával hektary pozemků, které mohou třeba v prostoru mezi odsazenými protipovodňovými hrázi víceméně dál sloužit svému účelu. Proč by měl stát neohospodárně generovat neúměrné náklady na jejich správu, nebo dokonce péči o ně? Navíc je v tom obsažen velice důležitý prvek lokální podpory a přijetí potřebnosti takového opatření. V tomto momentě, ale i obecně v práci s vlastníkem je potřeba zapojit místní samosprávu, která zná lokální podmínky nejlépe a může výrazně pomoci. Je to pak takové win-win řešení, kdy obec za to, že pomůže vyjednat s vlastníky podmínky pro vyřešení majetkoprávních vztahů, získá protipovodňovou ochranu, která svou koncepcí přispěje k udržitelnému rozvoji obce. ■